

A TÖMEGKÖMUNIKÁCIÓ ÉS HATÁSAI: BESZÉDMÓDOK EGY KÖZÚTI BALESETRŐL SZÓLÓ DISKURZUSBAN

Tematika: egy közúti baleset eseménytörténete; beszédmódok a balesetről szóló diskurzusban; a tranzaktív és az interaktív kommunikáció vs. média-, tömegkommunikáció.

Terminológia: esemény, médiareprezentáció, professzionális beszédmód, intézményi beszédmód, zsurnalisztikai beszédmód, politikai beszédmód, hagyományos beszédmód.

A társadalomtudományok (s most ide soroljuk az etnológiát is) a kezdetektől egy kiegyensúlyozott, személytelen, szaktudományos beszédmódot választottak a kulturális és társadalmi tények megörökítésére. Kerülték mind a személyes auktoriális beszédmódot, mind a sejtelmes, szimbolikus-metaforikus nyelvet, mind a konkrét esetek, helyzetek hangulatos, élményszerű leírását. A leírás modelljei a társadalmat máig előszeretettel láttatják nyugalmi állapotban, egyetértésben, egy általa kidolgozott, uralt és működtetett teljes struktúrában, életét pedig jellegzetes, az egymásrautaltságot, a kölcsönös segítségnyújtást szemléltető helyzetekben.³⁴⁵ Az egyéniségvizsgálat, akárcsak az olyan módszerek, mint az esetelemzés, a narratívaelemzés, a biografikus módszer, az antropológia által meghonosított mikrotörténelem az utóbbi fél évszázadban a figyelmet jelentősen az események, a helyzetek egyedisége felé irányította.³⁴⁶

Egyedi eseményleírásokat a szépirodalomban találunk, s ezek teszik lehetővé a különböző helyzetek hangulatának megértését, átélhetőségét. Ilyen leírásként emeljük ki Mihail Solohov *Új barázdát szánt az eke* című regényének egyik epizódját. Gremjacsi Log falu lakói számára a kolhozba való belépés, és ezzel együtt a beszolgáltatás elkerülhetetlen. Jakov Lukics családja elsőként számolja fel a gazdaság állatállományát: leöl 14 juhot. Az állatok leölése elharapózik: „Alighogy besötétedett, máris hallani lehetett, hogy valahol fojtottan, kurtán elbégeti magát egy juh, egy disznó halál előtti visítása fűrődik a csöndbe, vagy elbődül egy üsző. Vágtak a kolhozba belépők is, az egyéni gazdák is. Vágtak ökröt, juhot, disznót, sőt tehenet is. Levágták azt is, amit maguknak hagytak... Két éjszaka felére csökkent Gremjacsi Logban a szarvasmarhaállomány. A kutyák faluszerte vonszolták a belet meg a zsigereket, hússal teltek meg a vermek és a csűrök. [...] Ettek derűre-borúra. Mindenki

³⁴⁵ A lokális társadalom (közösség) élete valójában tágabb, általa nem teljes egészében érzékelt kontextusban, a beágyazottság új kereteiben zajlik. Szabó Á. Töhötömmnek köszönöm, hogy megjegyzéseivel ezt a kérdést tematizálta. Az általa hivatkozott gazdaságantropológiai referencia: Narotzky 2015. Kollégámnak a további megjegyzéseire is itt mondok köszönetet.

³⁴⁶ Az egyedi helyzetek reprezentativitásának kérdését Gyáni Gábor foglalja össze és válaszolja meg a mindennapi élet kutatásáról szóló tanulmányában (Gyáni 1997).

elrontotta a gyomrát, apraja-nagyja egyaránt. Ebédkor roskadoztak az asztalok a főtt meg a sült hús terhe alatt. Ebédkor mindenkinek zsíros a szája, mindenki úgy böfög, mint egy-egy halotti torban; és a mámorító jóllakástól mindenkinek elköddlik a szeme.” Szabó Dezső *Elsodort falu* című regényének emlékezetes eseménye a család nélküli Ferenc bácsi temetése. Az 1848-as honvéd hazatérte után a falu kedvelt Hány Jánosa lett. Ezért döntenek úgy, hogy „kaláka temetést” tartanak, s ki-ki étellel és itallal érkezik a halottas házhoz. Várakozás közben neki is látnak az evés-ivásnak, s az érkező, italozásra hajlamos papot is maguk közé ültetik. A torozás vad duhajkodásba csap át. Szürkület felé indulnak el a falu temetője felé. A kocsmá előtt azonban megtorpannak, a koporsót egy padra helyezik, s a gyászoló közösség újabb dorbézolásba kezd. A koporsót másnap hajnalban földelik el. Szabó Pál *Talpalatnyi föld* című regénye hangulatos leírást készít a lakodalom rítusáról. Tálalás előtt, az asztalnál való elhelyezkedéskor választódik ki a kunkapitány, akinek ezen az estén szórakoztatnia kell a násznépet, s aki egyúttal az élcelődés célpontja. Szerepét, s a lakodalmi tréfás nyelvi kapcsolatokat az író érzékletesen jeleníti meg. Akárcsak azt, ahogyan Piros Góz a lakodalom közepén megszőketti a menyasszonyt, Juhos Marikát.³⁴⁷

A szépirodalommal és a társadalomtudományokkal egyaránt érintkező zsurnalisztika (a 19. században elterjedő sajtó, a 20. század első felében a rádió, majd a televízió) indulásától kezdve szintén előszeretettel tárta fel az egyedi esetek folyamatát, okait és következményeit.

A fenti példák mindenike azt szemlélteti, hogy a különböző diszciplínák más-más te-reptechnikát és -tapasztalatot érvényesítenek és különböző reprezentációs, narratív technikát gyakorolnak.

Jelen – néprajzi-etnológiai – tanulmány egy közúti baleset médiareprezentációit, a reprezentációk által megjelenített eseményt és diskurzust, a reprezentáció beszédmódjait és következtetéseit vizsgálja. A reprezentáció a 'valóságról kialakított kép', amely láthatóvá, megérthetővé tudja tenni a lezajlott eseményeket vagy a fiktív valóságot. A valóság és a róla szóló kép között olyan szoros viszony is kialakulhat, amelyben a kép átveszi a valóság helyét, helyettesíteni tudja azt, meghamisítja a valóságot, vagy pedig olyan valóságot teremt, amely csupán a reprezentációban él. A média által előállított reprezentációk a média nézőpontjából előállított konstrukciók, amelyek mediálnak a valóság és a média-fogyasztó között. A fogyasztónak a reprezentációhoz való viszonyulása a kognitív attitűd. A reprezentációnak a világra való ráterjesztése az extenzió.³⁴⁸

A kérdés felvetése többszörösen indokolt. Jelen összefoglalóban ugyanis mindeddig alig érintettük a tömegkommunikáció által a kommunikáció történetében hozott változásokat.

³⁴⁷ Az etnográfia és a szépirodalom viszonyáról gazdag irodalom szól: Laplantine 2000 (1996): 73–88; magyarul: Biczó–Kiss szerk. 2003, Kovács T. 2007.

³⁴⁸ A szövegszemiotikai terminológia forrása: Terestyáni 1992, továbbá: Ricoeur 1998. Az egy referenciával kapcsolatos, használatban lévő reprezentációk összességét Keszeg Anna társadalmi képzeletként értelmezi (Keszeg A. 2015).

A médiareprezentációk bemutatása és elemzése által láthatóvá válik, hogy az események megjelenítése és értelmezése a társadalomtudományokétól eltérő, a médiára jellemző, a média érdekeivel és szándékaival összefüggő szemléletet, beszédmódot érvényesít, más szándékokat követ és más következtetéseket von le, mint a társadalomtudományok, habár mind a média, mind a társadalomtudományok ugyanarra a primér (külső) világra reflektálnak. A médiareprezentációkból mást tudunk meg az esemény szerkezetéről, hangulatáról, az eseményben résztvevő személyek státusáról, döntéseiről és sorsáról, a közöttük meglévő és kialakuló összefüggésekről. Ugyanakkor a médiareprezentációk figyelmeztetnek arra, hogy napjainkban az egyén sorsának alakulása (pl. sorseselemény, meghalás) jelentősen függ rajta kívüli tényezőktől, az egyén életének előre nem látott fordulópontjain idegen személyek, intézmények is részt vesznek, befolyásolva akár az egyén sorsát, akár státusát. A felvetődő kérdések: ugyanannak az eseménynek az értelmezésében milyen eltérő összefüggéseket és következtetéseket nyújtanak az eltérő időreztímek?³⁴⁹ Milyen motivációi vannak az egyének eseményben való jelenlétének, milyen viszonyok érvényesülnek egy esemény során az egyének között? Milyen mértékben modelálhatóak az egyén életével összefonódó, az egyén életét meghatározó események? Milyen szándékok, nézőpontok és beszédmódok érvényesülnek egy esemény megjelenítésében és értelmezésében, s ezen belül a médiában való megjelenítésében?

Az esemény története

Az esemény olyan valóság, amelyben az emberek az idő kibontakozó rendjében szembesülnek a világról kialakított elképzelésük érvényességével.³⁵⁰ Az eseményben részt vevő ember általános törvényszerűségeket, összefüggéseket tapasztal meg, amelyeket a maga döntései alapján próbál meg hasznosítani vagy elhárítani és ellensúlyozni; az eseményben az ember tudomásul veszi és felülvizsgálja embertársaival (és az általuk képviselt intézményekkel) való konszenzusait (függőségét és pozícióját); az eseményben az ember szándékai, döntései és erőfeszítései nyilvánvalókká válnak, érvényesülnek vagy kudarcot vallanak.

1. fázis. Az esemény váratlanul, előre nem láthatóan indult el, a váratlan közúti baleset következtében, s irányíthatatlanul, a maga belső logikája szerint haladt előre. 2004. május 22-én, hétfőn 4 óra 45 perckor Urziceni és Buzău között, néhány száz méterre

³⁴⁹ Az időreztím terminust François Hartog alkalmazza, annak megnevezésére, ahogyan egy társadalom a maga múltját kezeli. A „történetiség rendjeként” a historia magistrát, a prezentizmust és a futurizmust különítette el (Hartog 2006/2003).

³⁵⁰ Az eseményt (valójában a kultúrát mint folyamatot) David Warren Sabeau értelmezte a következőképpen: „Az egyének egyrészt állandóan »feldolgozzák« mindennapi életük adatait: az ismétlődő rutinmunkákat, a szomszédsági viszonyokat, alkalmi találkozásokat idegenekkel, a valódi és szimbolikus erőszak mozzanatait. Az emberek csak félig figyelnek oda sok mindenre, ami mindennap megesis velük, valamilyen módon mégis rendszerezik azt. S arra való képességük, hogy reagáljanak a valóságra, szintén egy folyamat eredménye: valamennyien állandóan és aktív »diskurzust« folytatunk embertársainkkal.” (Sabeau 1988: 156–157.)

a Mihăilești nevű falutól a DN 2 (DE 85) útvonalon egy teherszállító kocsit (TIR) letért az útról, a sáncba borult. A jármű 400 zsákban 23 tonna ammóniumot szállított Piatra Neamț-ra az SC Agricola Beesarsen vállalat kérésére a Craiova-i Doljchim kombináttól.³⁵¹ A szállítást egy Dolj megyei szállítási cég, a Mihtranscom SRL Giubega bonyolította. Az eset a közúti baleset kategóriájába illeszkedett. A helyszínen egyelőre a teherszállító kocsit vezetője tartózkodott.

Az esemény újabb szereplői akkor érkeztek a helyszínre, miután 5 órakor a vezető maroktelefonon felhívta a Buzău-i tűzoltókat. Ugyanekkor a közvetlen főnökét is értesítette a történetekről, s megnyugtatta, hogy a szükséges intézkedést megtette. A tűzoltók 2 perccel a hívás után két tűzoltójárművel útnak indultak, 5,30 órakor jutottak a helyszínre, a helyi rendőrfőnökkel és két riporterrel együtt. Kérkezés után vezetőjük visszatelefonált az alakulathoz, hogy nincs semmi veszély, az egyik kocsit vissza fogja küldeni. Ekkor az árokba fordult kocsit vezetőfülkéjében tűz ütött ki. 2 perc múlva bekövetkezett az első robbanás.

A helyszínen leálltak és feltorlódtak a kocsik, a bémészködők száma a robbanást követően a közeli falu elörsiető lakóival duzzadt. A tűzoltók vízsugárral kezdték locsolni a teherszállító kocsit. Az Antena 1 tévécsatorna két riportere, a 26 éves Elena P. újságíró és a 25 éves Ionuț B. operatőr filmezni kezdték a rutinszerű tűzoltást. A szállítmányba beszivárgott az üzemanyag, s ezt a vezetőfülkéjében kiütött tűz lángra lobbantotta. 5,50 óra körül két újabb, végzetes robbanásra került sor. A robbanás eltüntette a teherszállító kocsit, az egyik tűzoltókocsit, a másikat pedig megrongálta. A földbe 8–10 m mély, 15–40 m széles krátert vágott, az út 70–80 m-en rongálódott meg, 500 házat érintett, leszaggatta a villanyvezetéseket. A robbanás 30 km-re hallatszott.³⁵² A robbanásban meghalt a teherszállító sofőr, 7 tűzoltó, a 2 riporter, 8 más, kíváncsiskodó személy, további 12-en megsérültek. A holttestek és a testmaradványok a robbanás helyszínén nagy területen szóródtak szét.

Az esemény első epizódja közel egy óra alatt zajlott le. Szereplői különböző társadalmi közegekből kerültek ki. Korábban nem ismerték egymást, közöttük sem semmilyen kapcsolat, sem tudás- vagy élménybeli affinitás nem volt.

Közülük többen kontextualizált individuumként munkaidőben, szolgálatban voltak, egy-egy szakintézmény szolgáltatását biztosítani jöttek a helyszínre; a hivatal megkövetelte és garantálta a szolgáltatáshoz szükséges kompetenciájuk meglétét és frissítését, előírta számukra a beavatkozás, a részvétel módját és mértékét. A sofőrt egy Dolj megyei szállítótársaság egyszeri alkalomra szerződtette, hogy az ammónium szállítását lebonyolítsa. 35 éves volt. Középfokú tanulmányokat végzett. Fuvarozóként a munkáját magányosan végezte, hosszasan tartózkodott egyedül a vezetőfülkében, az úton egyedül kellett döntéseket hoznia. A tűzoltó a szakmai kompetencia előírása szerint középfokú tanulmányokat végez, feladatkörébe tartozik a tüzesetek megelőzése, a tűzoltás, a veszélyeztetett

³⁵¹ A vegyipari kombinát 1962-ben alakult, a szocialista vegyipar fellegvára volt, 2010-ben számolták fel.

³⁵² A korabeli sajtóban az adatok enyhén eltérnek egymástól.

személyek életének és a javak mentése, egyéb vészhelyzetek esetén való mentés. Állandó készenlétben áll, különböző helyszínekre száll ki, különböző személyekkel kerül kapcsolatba. Szolgálati időben társaival csapatban dolgozik, mentőkkel, orvosokkal, rendőrökkel, helyhatósági személyekkel működik együtt. Bajba, veszélybe került emberekkel kerül kapcsolatba, gyakran szemtanúja a tragédiáknak, s gyakran nyílik alkalmuk hóstettek végrehajtására. A kapitány és a szakaszvezető hivatásos tűzoltó, családos ember volt, az öt közkatonai kötelező sorkatonai kötelezettségét teljesítette. A rendőr szintén középfokú tanulmányokat végez, a közbiztonságra, a törvényes előírások betartására ügyel, megfigyeléseket tesz a gyanús személyekkel kapcsolatban. 34 éves volt. Szervezete összeroncsolódott. A riporter felsőfokú tanulmányokkal rendelkezik. Örökké résen van; olyan eseteket, helyzeteket, témákat keres, amelyek minél több személy figyelmét felkeltik, s amelyek kapcsán véleményt lehet fogalmazni.

Az esemény résztvevőinek egyik része véletlenül, az események egybeesése miatt volt a helyszínen. A kora reggeli órában különböző úticéllal értek Mihăilești határába. A közúti baleset, a leállt forgalom megakadályozta őket útjuk folytatásában. A kocsikban vagy a kocsik mellett várakoztak.

És végül, a résztvevők harmadik csoportja önkéntesen érkezett a helyszínre. Ők azok a helybéliek voltak, akik a faluban támadt riadalom, majd az első robbanás nyomán felfigyeltek az eseményre.

Az utóbbi két csoport tagjai idővel intenzíven bevonódtak az eseménybe: kíváncsian figyeltek, izgatottan érdeklődtek, tájékoztattak, véleményt nyilvánítottak, tanácsokat, előítéleteket és ítéleteket fogalmaztak meg. Már ebben az időpontban megszülettek az első vélemények és ítéletek. A folyamatosan duzzandó számú tömeget a gyors, készséges kommunikáció kezdte egységbe szervezni. Míg a jelenlévők az esetre vonatkozóan eltérő tapasztalatokkal, ismeretekkel, előítéletekkel és ítéletekkel, a helyzetben való viselkedésre, valamint a kimenetelre vonatkozóan pedig különböző elképzelésekkel, feltételezésekkel rendelkeztek, az egyének viselkedését más-más motivációk határozták meg, különböző módon és mértékben vonódtak be az eseménybe. Igazi közösséggé akkor váltak, amikor az esemény közülük néhány személyt áldozatként magával ragadott. Mihelyt az esemény felszámolta kívülállásukat, közömbösségüket, segítőkészekké váltak, életüket is hajlandók voltak kockáztatni, vagy ellenkezőleg, menekülni, túlélni próbáltak.

Az esemény első fázisa közúti baleset; a következményeit (emberéletben, anyagiakban okozott kár, a környezet megrongálása) tekintve kisebb méretű, helyi (iparinak nevezhető) katasztrófa. Az anyagi kár értéke a megsemmisült szállítmány, valamint a megsemmisült és megrongálódott használati eszközök (úttest, vezetékek, kocsik, tűzoltófecskendő, kamera, házak) értékéből tevődött össze. A katasztrófa ebben az esetben is láncban bontakozott ki. A közúti baleset (a sánca borulás) a kocsit megrongálta, a ennek következtében a tűz áttért a szállítmányra, az ammónium robbanása felszakította az utat, eltépte a vezetékeket, házakat rongált meg. A baleset színhelyére specialisták szálltak ki, valamint bábáskodók gyűltek össze. A második robbanás azonban az embereket érintette, többen meghaltak, sokan megsebesültek. Ebből a szempontból az esemény tragédia, sorseseemény.

2. Küzdelem a színpadon való megjelenésért: bevonulás a reprezentáció világába. A mindennapi élet olyan színpad, amelyen az egyén előadja magát – mondta Erving Goffmann.³⁵³ Gondolatát azonban ez alkalommal szeretnénk átalakítani. A Mihăilești-i eset ugyanis azt mutatja, hogy a néhány perc alatt lezajlott esemény résztvevői nem fejezték ki magukat annyira beszédesen és egyértelműen, mint a következő napokban. Az esemény reprezentációja a következő napokban készült el és kapta meg a maga releváns kontextusát. Ami ezekben a napokban történt, nem kevésbé volt fontos, mint maga az első fázis.

A tragédia reggelén, egy órával a végzetes robbanás után a helyszínre sietett a megye prefektusa, fél tíz órakor megérkezett a közlekedési miniszter, délben pedig a közigazgatási miniszter. A balesetkezelés munkálatainak élére a közlekedési miniszter állt. A katasztrófa-helyzetet irányítani kellett (a forgalom lezárása, a terület felügyelete, a polgárok veszélyen kívüli területre terelése, a beavatkozó szakemberek biztonságának garantálása, a sebesültek mentése és kórházba szállítása, a robbanás tárgyi bizonyítékainak összegyűjtése, a helyszínelés). Beavatkozását az operativitás szándéka irányította. Rohammunkával, 5-6 óra alatt a kirendelt csendőrök összegyűjtötték a bizonyítékokat. Katonák műanyag zsákkal és kis lapátokkal felszerelve cserkésztek be a környéket. A halottakat a Buzău-i hullaházba szállították, zacskókban ugyanide hozták az emberi maradványokat. A főrendőrbiztos jelentése szerint 15,30 órakor az ankétot lezárták nyilvánították. Összegyűjtötték az áldozatok holttestét, megmentettek 10 személyt. Elkezdődött a kráter betömése és a forgalom helyreállítása. A közlekedési miniszter nyilatkozata szerint a munkálatok akár több hétig is eltarthatnának; ám a helyzetre való tekintettel, megszakítatlan erőfeszítéssel vasárnapig az utat teljesen rehabilitálják.³⁵⁴ Az ügyész feladata maradt a teherkocsi technikai adatainak vizsgálata.

Délután az Antena 1 tévécsatorna és a Jurnalul Național újság riporterei további, a fatusiaktól beszerzett leleteket mutattak be. A tragédia a tévéadók, az újságok és az elektronikus hírportálok fő hírei között szerepelt. A hírgyártás folyamatában újabb és újabb adatok, összefüggések, az esemény újabb következményei kerültek felszínre.

Kedden éjjel az igazságügyi miniszter látogatást tett a helyszínen, telefonon Románia legfőbb ügyészenek helyettesét hívta, kirendelte a helyszínre. Éjjel kettőkor két szakasz közkatona érkezett meg a helyszínre. Új ankét kezdődött, új személyekkel; az első bizottság tagjait kicserélték. A kormány a helyi hatóságok nevében elnézést kért az első ankét elsietett lezárásáért. A csütörtökön az országba hazaérkező főügyész vállalta, hogy pénteken ő áll az ankét irányításának élére. Szombaton utazott a helyszínre, ahol végigszemlélte az eset szimulálását.

³⁵³ A társadalmi szerep gyakran azt kívánja meg az egyéntől, hogy *megettévesztő ábrázoláshoz* folyamodjék. A megettévesztő ábrázolás stratégiái a hazugság, az elhallgatás, a hallgatóság elszigetelése az idealizált képet kompromittáló információktól. A szerepjátszás során az emberi és a társadalmi én között szakadék jön létre, s ezért a társadalmi szerep következetes alakítása erőfeszítést, önfegyelmet igényel az egyén részéről (Goffman 1999: 25–70). Ellenkező esetben az egyén *kiszól a szerepéből*, lerombolja a maga ideális képét (Goffman 1999: 137–166).

³⁵⁴ Az esemény kronológiája: <http://www.revista22.ro/tragedia-de-la-mihalesti-929.html>; letöltve: 2014. jún. 15.

A mentést az első órákban és napokban kétségbeesett figyelem kísérte. A mentők különböző kórházakba szállították az áldozatokat. A hozzátartozók a kórházak sürgősségi és regisztrációs osztályán keresték családtagjaikat, várták a híreket állapotuk alakulásáról. A mentők, az orvosok a sebesültek állapotáról, erőfeszítéseikről nyilatkoztak. A sebesültek folyamatosan kórházi, rehabilitációs ellátásban részesültek. Az ország több településén – több esetben a média nyilvánossága előtt – sor került az elhunytak temetésére.

Az esemény második fázisának első szakasza 7–10 napig tartott. Ez idő alatt zajlott le az áldozatok mentése és temetése, a helyszín rehabilitálása. Ugyanekkor – az aktualitás kapcsán, s jelentős mértékben a média ösztönzésére – az illetékes és nem illetékes intézmények (családok, vállalatok, mentő- és tűzoltószolgálat, rendőrség) megtették nyilatkozataikat. A nyilatkozatok vádaskodást, önfelmentést, szolidarizáló gesztust, a törvények következetes érvényesítésének követelését egyaránt tartalmazták. Ezt követően a esemény kikerült a média által fenntartott nyilvánosság köréből.

3. Az esemény lezárására, a törvényszéki döntés kihirdetésére másfél év múlva került sor. 2006. december 21-én hozták meg az ítéletet, Focșani-ban. A bírói ítélet 3 személyt egyenként 4 évi börtönbüntetésre ítél. Közülük kettő szállítási vállalat igazgatója volt, amiért a vállalatok nem rendelkeztek a speciális anyagok szállítására feljogosító engedéllyel. A harmadik elítélt a műtrágyagyár igazgatója. Őt kötelezték a halottak hozzátartozóinak és a sérülteknek, károsultaknak kártérítést fizetni; az út újjáépítésének költségeit szintén neki kellett viselnie. Az elítéltek fellebbezést nyújtottak be, s kérésüket a törvényszék kedvezően ítélte meg: 2007 októberében ugyanannak a törvényszéknek a törvénybírója megállapította, hogy a balesetnek nincs okozója. A döntést újabb fellebbezés követte; a megmásíthatatlan ítélet a galaci törvényszéken született meg 2008. március 3-án: a három elítéltnak börtönbe kellett vonulnia és kártérítést kellett fizetnie.³⁵⁵

Beszédmodok a balesetről szóló diskurzusban

A beszédmodó fogalmát kezdeményező Dell Hymes szerint a kommunikáció kutatásának primitív (kiinduló) terminusa. A *beszédmodó*ot egyik oldalról a folyó beszédesemény, a beszédaktus, az érvényben lévő és az alkalmazott beszédstílus, a másik oldalról pedig a személyes beszélői képességek, a szerepek, a kontextusok, az intézmények, az attitűdök szabályozzák. Egyéni és kollektív, a társadalom által elfogadott, előírt és az egyén által kezdeményezett, öröklődő és friss kezdeményezésen alapuló nyelvi viselkedésformák fonódnak benne össze. A beszédmodó tehát előírások és hagyományok formájában részben adott vagy előírt, részben választható illetve alakítható. Hymes Dell a beszédmodó kutatását különböző finalitások esetében tartja célravezetőnek (egyéni viselkedések, intézményi attitűdök, társadalmi mentalitások, attitűdök és értékek megértése, feltárása) (Hymes 1997: 473–474).

³⁵⁵ Forrás: <http://mihaiilesti.blogspot.ro>; letöltve: 2015. szept. 28.)

A **professzionális beszédmód** az egyedi eset kapcsán a gyakorlati észjárását egy konkrét helyzet esetében igyekszik érvényesíteni. Elvonatkoztat az anomáliáktól, az érdekektől; explicit és logikus. Pragmatikus természete van, akkor szólal meg, amikor szükség van rá, arról beszél, amire igény van. A professzionális beszédmód folyton meg-megújuló, és folyton ellentmondásos tényekkel szembesül. Gyakorolhatja akár magánszemély, akár egy intézmény szolgálatában álló specialista, akár egy szakmai csoport. A professzionális beszédmód az eseményben résztvevő személyek viselkedését általános, érvényben lévő törvények, szabályok, konszenzusok kontextusába ágyazza.

Az eseményben két komponens vált külön, a közúti baleset és a kollektív munkabaleset. Az első baleset a közlekedési rendőr, a második az ügyész hatáskörébe tartozott. A rendőr feladata volt felmérni a helyzetet, elhárítani a további veszélyeket (a területe lezárása, az illetéktelenek eltávolítása). Az ügyésznek utasításokat kellett adnia a rendőrnek, a mentőknek és a tűzoltóknak, lehetővé tenni a bűnügyi rendőrök dokumentálódását (mérések, az esemény kronológiájának és topográfiájának rekonstruálása, fényképek, tárgyi leletek), ezt követően pedig közreműködött a bírósági eljárásban a közbűntudatos elterjesztésében, felügyelte a büntetés kiszabását és végrehajtását.

A eset kivizsgálására indult ankét a 400/P/2004.08.03. számot viselte. Két bizottság formálódott. Az egyikben a Ploiești-i Katonai Ügyészség, a Buzău-i Törvényszéki Ügyészség, a Legfelsőbb Semmitűző és Törvényszék képviselői vettek részt. Az ankét kiterjedt a baleset okaira, a túlélők megmentésére, a holttestek azonosítására, a három vállalatra, mindazon vállalatokra, amelyek veszélyes anyagokkal dolgoznak.

A második bizottságban felső állami tisztségek képviseltették magukat (közigazgatás, belügy). Tekintélyénél fogva ez az önkéntesen szerveződött politikai fórum kezébe vette az esemény irányítását és elfojtotta a professzionális döntéshozatalt. A hatalmi elvű helyszíni rendelkezés jelentős ellenérzést indított el. Az ankétot az ügyésznek kellett volna vezetnie, ezt viszont nem tehette meg, minthogy azt a miniszter irányította. A forgalom visszaállítását sürgősnek vélt intézkedés következtében a vidéket nem zárták le, nem gyűjtötték fel a leleteket. Amikor másnap az ügyészt felelősségre vonták, beismerte, hogy úgy kezdték el aszfaltozni az utat, hogy őt ezzel kapcsolatban senki sem kérdezte meg. Azt senki sem merte firtatni, hogy ki adta ki az utasítást az aszfaltozás megkezdésére.

Az első napok ellentmondásos intézkedéseit követően tisztázódott, hogy a balesetet a szállítmány megítélésének ellentmondásos volta okozta. Az ammónium szilárd, színtelen anyag, vízben oldódik. 50 fokon robban. Robbanását elősegíti az organikus anyagokkal (benzin, motorina) való keveredése, valamint a nedves körülmény és a tűz. Egyik deriváltját motorinával kombinálva ipari, bányászati robbanóanyagként használják. Az ammóniumnitrát képezte az alapját a 2002-beli Bali szigeti, a 2003-as isztanbuli terrortámadás robbanóanyagának. A világon az ammóniumnitrát 25 robbanást okozott. A leg súlyosabb katasztrófára 1947-ben Texas City kikötőjében került sor, amikor a kikötő teljesen eltűnt. A robbanásnak 600 áldozata volt. Néhány héttel korábban, 2004. április 23-án Észak-Koreában két vonat ütközött, egyik szénhidrogént, a másik ammóniumnitrátot szállított. 3000 személy pusztult el. Egy állomás és 1600 lakás repült a levegőbe. Hasonló

tragédia fenyegette Galacot 1973-ban, amikor egy 4000 tonnányi hajórakomány ammóniumnitrát lángra kapott. Az egész várost eltüntette volna. (Ebből az eseményből ihletődött Mircea Drăgan *Explozia* című filmje.)

Romániában évente 280000–500000 tonna ammónium kerül forgalomba. Azaz, évente 20-25 ezer autó hordja az utakon a veszélyes anyagot.

A veszélyes anyagok szállítását szabályzat (Acordul European ADR) írja elő. Az európai rendelkezések értelmében az ammónium ezek közé tartozik, a 9–1 közötti skálán 5.1 veszélyességi fokkal rendelkezik. Szállításukat a Román Közlekedési Hatóság (Autoritatea Rutieră Română, ARR) engedélyezi. Az engedélyt évente kell felújítani. A járművet periodikus ellenőrzésnek kell alávetni. A kocsik elektromos hálózatát speciálisan kell burkolni. Mind a vezetőfülkében, mind az árutérben tűzoltókészüléknek kell lennie. A szállítóteret vízhatlan fémmel kell burkolni. A sofőr speciális engedélyét a Szállítási, Építkezési és Turisztikai Minisztérium által akkreditált intézet állítja ki. Az engedélyt 5 évenként kell felújítani. A vizsgát a veszélyes anyagok szállítását szabályozó európai egyezség előírásainak ismeretében kell tenni (ADR – Accord Danger Road). Románia a baleset bekövetkezése előtt 10 évvel csatlakozott ehhez a rendelkezéshez. A 91/155/EEC Európai Irányzatot a román legisláció is elismeri, s ebben a 86-os szám alatt szerepel az ammónium.

Az 536/2002.05.30. rendelkezés, amely a robbanóanyagok előállítására, raktározására, szállítására, használatára vonatkozik, az ammóniumnitrátot a II. csoportba sorolja. A 490/2002-es kormányrendelet a 2071-es pozíciónál tünteti fel a nem veszélyes anyagok között. A Doljchim igazgatója erre a rendelkezésre hivatkozva hangoztatta, hogy a román hatóságok nem tartják veszélyes anyagnak.

A közúti szabályzat 217. paragrafusa Genovában 1957-ben jóváhagyott törvény, amit Románia is aláírt; eszerint a veszélyes anyagokat engedélyezett útvonalon szállítják; az érintett települések rendőrségét előre értesítik; a szállítómánnyal az anyag természetét ismerő személy is utazik, a járművezető pedig rendelkezik a szállításra vonatkozó iratokkal; a szállítómányt nem szabad magára hagyni; a jármű más anyagot nem szállíthat.

A helyszínre kikerkező tűzoltók ennek az ellentmondásnak a következtében hibásan mérték fel a helyzetet és lendültek akcióba.

Az eset kapcsán napvilágra került statisztikákból kiderült, hogy Romániában a legtöbb közúti baleset hétfői napon, délelőtt 11 óra táján kerül sor. Az országban évente 2500 személy veszíti életét balesetben.

Az **intézményi beszédmód** egy-egy hivatal (intézmény) nézőpontját és érdekeit érvényesíti, egy kettős stratégiát működtetve. Befelé az intézmény imázsát, presztízsét, homlokzatát konstruálja, az elhallgatás, az idealizálás és a védekezés stratégiáját követve. Kifelé pedig a bűnbakkeresés, a megvádolás, a felelősségrevonás gesztusát gyakorolja. A nyilvánosság előtt nyilatkozat és vitahelyzet formájában jelenik meg. Érvényesítésére a katasztrófát követő diskurzusban került sor.

Az intézményi nézőpontok. Az eseménybe három intézmény implikálódott. A tűzoltók, a rendőrség és a mentők az első segélyhívásra a helyszínre siettek. Mindhárom intézmény egyszerre igazodott intézményi hagyományokhoz és rendelkezésekhez. A három in-

tézmény viselkedésében ismétlődnek a vészhelyzetekre jellemző, patetikus gesztusok: a jelenlét, a részvétel, a veszélyek figyelmen kívül hagyása, az önfeláldozás, a segíteni akarás adhoc gesztusai. Az esemény lezárultával, 2-3 napon belül mindhárom intézmény presztízsteremtő szándékkal a maga pozitív imázsának forgalmazásába kezdett. Az intézmények a szakma veszélyeire hívták fel a figyelmet, képviselőik elkötelezettségét, áldozatra való hajlandóságát (önheroizálás, önlegitimáció) hangoztatták. A 2004-es eseményt intézménytörténeti dimenzióba integrálták és maguknak követelték az országos figyelmet és elismerést.

Az ankét során a tűzoltóalakulat szóvivői beavatkozásuk helyességét, a tűzoltók felkészültségét, határozott és hatékony beavatkozását hangsúlyozták. A médiának és a médiafogyasztóknak szánt sajtónyilatkozat az intézményes tűzoltás történetéhez hozzárendelte a polgári önfeláldozást, a közügy, a haza és a lakosság (nemzet) állandó szolgálatát. Az esemény alkalmat szolgáltatott a román tűzoltás történetének és kiemelkedő eseményeinek forgalomba hozására; az első román tűzoltó 1847. március 23-án halt meg szolgálat közben.

A Buzău-i tűzoltóalakulat épületére gyászlobogót tűztek, s ez addig maradt ott, amíg a szolgálatban elhunyt tűzoltók temetése lezajlott. Az alakulat ezzel a gesztussal szolidarizált az áldozatok hozzátartozóival, ugyanakkor a lakosság szolidaritását az intézmény felé kanalizálta. Az eset az egyik legnagyobb tragédiaként került be a román tűzoltás történetébe.

Az Antena 1 tévéadónak gyakran volt alkalmá a hivatali beszédmódot alkalmazni. A tragédia hírével együtt adta tudtul saját munkatársainak halálát. Miután a nap folyamán sikerült visszavásárolni az operatőr kezéből a robbanásakor kirepült kamerát, este a benne lévő felvétel segítségével „élőben” közvetítette a történeteket, szemléltetve az operatőr vakmerő vállalkozását. A két újságíró halálát először az Antena 1 heroizálta: életüket áldozták a hiteles helyszíni tudósításért, az adó, a média követőinek informálásáért. Valóban a tévéadó érdeme volt az, hogy az elhamarkodva lezárt ankét újraindult.

A tévéadó az előcsarnokban állította fel a két fiatal ravatalát. Itt fogadták a virágot, a koszorúkat, a részvétnyilvánítást. Részvétet nyilvánított a CNA (Consiliul Național al Audiovizualului – Országos Audiovizuális Tanács). A két újságíró adatait továbbították a Reporters Sans Frontières (RSF) szervezetnek, a riporterek nemzetközi szövetségének. Ugyanakkor az Antena 1 az államelnökhöz fordul, hogy post-mortem kitüntetésben részesítse az újságírókat. Ez egyúttal a szakma iránti elismerést is jelentette.

Az eset kapcsán a román médiában tematizálódott az újságírás, az informálás fontossága, a hírtermelésért, a médiafogyasztók tájékoztatásáért hozott áldozat. Adatok, statisztikák jelennek meg túsul ejtett, elrabolt, kivégzett újságírókról. A romániai média az eset kapcsán, külföldi párhuzamokkal felerősítve egy második, általános érvényű üzenetet is megfogalmazott: a világon veszélyben vannak az újságírók, egyre gyakoribb az újságírók ellen irányuló agresszió. (A túsok között mégis kiváltságos kategóriát képeznek: a terroristák tudják, hogy a médiában kell propagandát folytatniuk, szükségük van a médiára.)

A **zsurnalisztikai beszédmód** a 19. század során, a sajtó elterjedését követően született meg. A média, a hírlapirodalom a 18. századi megjelenését követően fokozatosan beépült a közéletbe. Története során újabb és újabb, jelentős szerepeket öltött magára. Mind a lokális-regionális, mind a központi lapok kezdettől fogva szerepet vállaltak a lo-

kális társadalmak életének megjelenítésében, s ezáltal jelentősen hozzájárultak a világ újralfedezéséhez, a lokalitásokról való tudás termeléséhez és elterjesztéséhez. Ennek a folyamatnak további jelentősége és következménye is volt. A sajtó beavatkozott a lokális társadalmának életébe, konfliktusokat kezelt, devianciákra és teljesítményekre hívta fel a figyelmet, közvetített a hatóságok és a lakosság között, kulturális és szociális eseményekben való részvételre mobilizált, új, általában urbánus értékrendet állandósított és kért számon. A másik jelentős hozadéka az olvasásnak a mindennapi életben való meghonosodása. A sajtó rendszeres megjelenésével informált, aktualitásokat közölt és olvasmányt nyújtott a szabad idő eltöltéséhez. A média történetében fordulópontot hozott a kereskedelmi média megjelenése. Ettől kezdve a sajtó végérvényesen összekapcsolódott a reklámparral, a kereskedelem szolgálatában állt. Ezzel a fordulattal lett a világ negyedik hatalmává: nem csupán visszatükrözi a világot, hanem maga konstruálja meg. Ez az a világ, amiről az újság érdemesnek tartja beszélni.

A professzionalizálódó újságírás megszűnik kizárólagosan a közvélemény szócsövének lenni. Az újságírás specifikus célja az informálás, de ugyanilyen mértékben a vélemények befolyásolása, a szenzációkeltés. Az újságírás a reflektált eseményeket újságírói érdekek alapján választja ki, az eseményeket a maga sajátos nézőpontjából látatja (Champagne 1993).³⁵⁶

A Mihăilești-i tragédia megjelenítésében a sajtó több stratégiához folyamodott a médiafogyasztók érdeklődésének felkeltése és fogva tartása érdekében. A hasonló esetekben is alkalmazott végtelen és gátlástalan kíváncsisággal tárta fel az esemény mozzanatait és következményeit (holttestek és szétszakadt testrészek, a robbanás által felszakított kráter, szétszagotott kocsik, az emberi testmaradványok keresése a mezőn), előszeretettel kereste a pánikhangulat, a szenvedés, a fájdalom és a rémület arcokon való tükröződését (a hozzátartozók ellenőrizetlen fájdalomkitörése), a biografikus beszéd a történetet sorseseményként illesztette bele a személyek életébe. Váratlan összefüggéseket fedezett fel, óráról órára újabb, megdöbbentő felfedezésekkel, leleplezésekkel, kuriózumokkal rukkolt elő. Alább ezek közül válogatunk néhányat.

A tévéadó egyik munkatársa kevéssel korábban szerződött át egy másik adóhoz. Ha nem teszi meg, ő válik a robbanás áldozatává. Elena P. újságíró 26 éves volt, két hónapja volt az Antena 1 tudósítója. Mikor holttestét megtalálták, a mikrofon a kezében volt. Ionuț B. operatőr 25 éves volt, egy éve volt az Antena 1 tudósítója. Anyja a tévéből tudta meg, hogy fia meghalt. Ők lettek a román média első halálos áldozatai.

Az első robbanást hallva a faluból egy házaspár a helyszínre sietett. A második robbanás a 33 éves férjet elragadta felesége mellől. Az első robbanás híre egyszerre jutott el az Antena 1, a PROTV, az RTV, a Radio Focus Buzău tudósítóihoz. Az utóbbi három adó munkatársai nem siettek a helyszínre, minthogy a halálos áldozat nélküli balesetről

³⁵⁶ A román zsurnalisztika történetét megíró Marian Petcu szerint naiv elképzelés, hogy az újságíró az igazság papja, a felvilágosodás hírnöke, a törvényesség bajnoka, a méltóság és a jóhiszeműség példaképe (Petcu 2007: 23). A tömegmédia által megteremtett új nyilvánosságot a média uralja, az informálás helyett a „véleményeket állítja elő”, azaz refeedalizálja a társadalmat (Jürgen Habermas gondolatát hivatkozva Barbier-Lavenir 2004: 253).

szóló tudósítás kevésbé kelendő. A késlekedésük mentette meg életüket. Az egyik tűzoltó katona évek óta halogatta katonai szolgálata letöltését. Végül rávette magát, hogy berukkoljon. A döntés halálát okozta – nyilatkozta leánytestvére. Egy férfi a robbanás-kor haladt el a szállítmány mellett. A robbanás hátulról érte, leszakította koponyája egy részét. Fájdalmat nem érezve feleségét és testvérét kimenekítette a kocsiból, felsegítette egy mikrobuszba. Testvére nemsokára meghalt. Felesége elveszítette egyik szemét, a másik is végzetesen sérült. A súlyosan sérült helyi rendőr Bukarestbe szállítása végett a belügyi és adminisztratív tárca minisztere helikoptert küldött. Mikor a sebesültet betenni akarták, akkor derült ki, hogy a hordágy, az orvosi személyzet és a szükséges eszközök nem férnek a helikopterbe. Ezért mentőautón szállították.

A zszurnalisztikai beszéd másik stratégiája a leleplezés, a felelősségrevonás. Az újságíró nyomoz, leleplez, feltár. Előszóval rendíti meg a közéleti személyiségekbe vetett bizalmat, az olvasókat rádöbbeníti a közbiztonság hiányára. A tragédiát követően, az ankét lezárulta után az újságírók több önkéntessel figyelmesen fürkésztek a környéket, emberi testdarabokra, a robbanás által elvetett tárgyakra bukkantak. Az esti híradóban diadalmasan számoltak be a hivatalos ankét felszínes voltáról. A sérültek hozzátartozóival kórházról kórházra, hullaházról hullaházra jártak, leleplezve a sérültek elhelyezésének követhetetlenségét. Az újságírók vetették fel azt a kérdést, hogy vajon a tűzoltók tudták-e, mit oltanak, s ha igen, hogyan kellene beavatkozniuk. Úgy dolgoztak, mint közönséges tüzesetnél szoktak. Nagyon sok vízzel kellett volna beavatkozniuk, teljesen elárasztani a rakományt. Ezért a vízsugárral nem elfojtották, hanem serkentették a tüzet. A forgalmi rendőrnek pedig távol kellett volna tartania a báméskodókat a baleset helyszínétől. Minthogy ez nem történt meg, báméskodó egyének váltak ártatlan áldozattá.

A zszurnalisztikai beszéd gyakran élt retorikai fordulatokkal. Egyik újság szerint Dante Isteni színjátéka hangulatát a tragédia helyszínén lehetett megérezni. Egy másik újságcikk zarándoklatnak nevezte a politikusok viselkedését.

A **politikai beszédmódban** a politikai intézmények és az intézményeket képviselő politikusok jelenítették meg magukat. A tragédia bekövetkeztét követően a hatalom azonnal akcióba lendült. Látványos gesztusaival igazolni és láthatóvá tenni kívánta országvezetői kompetenciáját. Részt vett az ankétban, ahol önkényesen sajátította ki a vezető szerepet, rendelkezett, irányított. A teatralitás kellékeit felhasználva a jog-, a törvényszerűség azonnali érvényesítését követelte és ígérte. A veszteséget elszenvedett családokat és intézményeket segítőkészségéről biztosította, összegeket utalt ki megsegítésükre. A politikusok különböző fórumokon nyilatkozatokat tettek közzé, a szolidaritásukat szintén a nyilvánosság főrumain kondoleálásban fejezték ki, felfüggesztették soron lévő, országgyűlési aktivitásaikat, leutaztak a nép közé, részt vettek a temetési szertartásokon, a tragédia napját gyásznappá minősítve a családok fájdalmát megyei és országos dimenzióba emelték. A tragédia helyszínét emlékhellyé képezték ki, nemzeti szimbólumokkal töltötték fel, az emlékállítás forgatókönyvének elemeit a nemzeti megemlékezés kelléktárából válogatták össze. Jelenlétükkel elnyomták, minimalizálták a családok gyászát, kisajátították a média eseményre szentelt figyelmét. A hatalmi (a politikai) szféra tényleges felelős (irányítói, véleménynyilvánítói, tör-

vényhozói) szerepét, a professzionális beszédmodot félretéve az ünnepélyes (fesztív, nyilvános és látványos) beszédmodot vette igénybe és alkalmazta.

Indokolatlanul, a tragédia helyszínén feltűntek a politikusok, akik autoritásukat latba vetve látványosan dominálni kezdték az eseményeket. Operatíván levezették az ankétot, helyreállították a rendet, ahhoz, hogy egy nap múlva, ezúttal szakemberek vezetésével, mindez újrakezdődjék. A politikusok a felelős döntések helyett demagóg nyilatkozatokban azonosultak a vesztesek fájdalomával. Az államelnök részvétéről és elismeréséről biztosította a sebesültek és a halottak családját, a tűzoltókat, akik életüket áldozták embertársaik mentése érdekében, az Antena 1 munkaközösségét, amely arra törekedett, hogy informálja a közvéleményt. Arra kérte a hatóságokat, hogy tegyék lehetővé a szigorú kivizsgálást. Ugyanakkor kérte a forgalom biztonságának biztosítását.

A miniszterelnök megfogadta, hogy a kormány soron lévő gyűlésén kérni fogja mindazok anyagi megsegítését, akik emberi vagy anyagi veszteséget szenvedtek el. Nyilatkozata szerint Románia kormánya kegyelettel emlékezik a meghalt tűzoltókra, a rendőrrre és újságírókra.

A Buzău-i parlamenti képviselők javaslatára a szenátus néma felállással emlékezett a közúti baleset áldozataira. A szenátusban több párt (PRM, PSD, Humanista Párt) kondoleált a károsult családoknak.

A PNL párt elnöke három miniszter lemondását kérte. Az államelnök védelmébe vette őket, ezért felelősségrevonásukra nem került sor.

A professzionális és az intézményi beszédmod ellentmondásos érvelése láttán a hatalom meghátrált a felelősségrevonás előtt. A történeteknek látszólag nem volt előállítható, kártérítésre kötelezhető okozója. Helyette a kormány 120 millió lejt utalt ki az áldozatok családjának, valamint további 60 millió lejt a sebesülteknek. Május 24-ét, a közúti baleset napját Buzău megyében gyásznappá nyilvánították. A baleset helyszínén emlékoszlopot állítottak, amelynek avatásán a politikai garnitúra ismét megjelent, kifejezve együttérzését. Az áldozatokat nemzeti hősként ünnepelték.

A hagyományos beszédmod megváltozása: a gyász

A zsurnalisztikai beszéd – hol rosszallóan, hol együttérzve – mindegyre magába integrálta a hagyományos mentalitás elemeit. A meghalt újságíró 26 éves volt. A tévéadó halljában fehér menyasszonyi ruhában ravatalozták fel, a fiatal halott temetési rítusát, a halott lakodalmát követve. A meg-megújuló tévéhíradók olykor egy-egy halott virrasztójában rögzített halottsiratást közvetítettek. A temetés hagyományai azonban csupán kuriózum jellegük révén ragadták meg a sajtó figyelmét. A megjelenített hagyományok kontextualizálatlanságuk miatt eltérő interpretációt tudtak generálni. A temetés archaikus, népi hagyományait éltető közeg hálásan fogadta a hagyományok cenzúrázatlan közreadását, a nagyvárosi és fiatal médiafogyasztók vagy kuriózumot vagy neveléséges anakronizmust láttak benne.³⁵⁷

³⁵⁷ Ugyanazon szöveg eltérő interpretációját Stanley Fish az értelmező közösségek háttértudására vezeti vissza (Fish 1980).

A bemutatott eset valójában egy haláleset és az ezzel járó temetési szertartás. A média-reprezentációk nem követik végig és nem merítik ki az áldozatok családjának gyászstratégiáit. Az eset megjelenítése azonban arra figyelmeztet, hogy a meghalás és a holttesttel való foglalkozás, a haláleset, a gyász hírül adása, a fájdalom megélése, a részvét kifejezése jelentősen eltér az átmeneti rítus modellje által rögzített eljárásoktól és rítuselemektől.

A reggel hat órakor bekövetkezett robbanást követően 29 ember élete hirtelen fordulatot vett. Elvesztették a kapcsolatot családtagjaikkal, s a hatalmukat is saját sorsuk és testük fölött. A 17 halott teste megsemmisült vagy súlyosan megsérült. A testrészeket előbb a délelőtti folyamán, majd félnapi megszakítás után sorkatonák és a kíváncsiskodó falubeliek másnap gyűjtögették. A maradványok a Buzău-i kórházba kerültek, ahol különböző vizsgálatok segítségével szakemberek válogatták egybe az egyes személyek maradványait. A sérült személyeket mentőkocsik szállították különböző kórházakba. Az elhunytak és a sérültek azonosítása hosszadalmasan történt. Ezért a leleteket, akárcsak az elhunyt személyek összeroncsolt tetemét a családtagok napokkal későbbben vehették át. A halált kiváltó balesetre, a holttest állapotára, a hivatalos személyek jelenlétére való tekintettel a temetési rítus (virrasztó, temetési szertartás) sajátosan zajlott. A szokottnál nagyobb volt a haláleset iránti érdeklődés. Az eseményben több, különböző regionális, társadalmi és kulturális regiszterbe tartozó kisközösség volt érintett, akik a történeteket eltérő módon ítélték meg, a rítusban való jelenlétükkel ezeket az eltérő nézőpontokat és tartalmakat képviselték. Az egyes gyászszertartásokban a katonaság, a média is képviseltette magát. Az idegenek jelenléte miatt a családtagok visszafogottabban viselkedtek. A szertartás keretében a hivatalos személyek a haláleset hivatalos redakcióját adták elő.

A körülmények a hozzátartozókat eltávolították halottjuktól. Nem voltak vele, mellette a haldoklás idején, nem láthatták a holttestét, nem volt idejük felkészülniük a temetésre, be kellett érniük a balesetről közvetetten kapott információkkal. A temetési diskurzus figyelme minden erőfeszítés ellenére eltávolodott a halotról és a gyászról. A közéleti aktualitás dominált benne, az ammóniumszállítás anomáliáiról, a tűzoltók, a mentők, az orvosok kompetenciájáról, politikusok és közéleti előljárók természetéről, az anyagi kártérítésről szólt. Ezt a tartalmat erősítették fel a temetésről készült riportok. Illetve ezek a riportok befolyásolni szándékoztak az elnapolódó törvényszéki döntést.

A 17 elhunyt közös emlékművet kapott a baleset színhelyén, amelynek üzenete nem volt egyértelmű.³⁵⁸ A médiareprezentációkból nem derül ki, ki állította össze a

³⁵⁸ A jelentés nélküli hely, a non-lieu emlékhellyé alakulását Ana María Rivas követi nyomon. A madridi vonattálmás 2004-ig olyan non-lieu volt, ahol naponta az utasok ezrei önzöltek át, anélkül, hogy maga az állomás úticéljuk lett volna. A 2004-es terrortámadás az állomást kiemelte a tranzit-terek közül, a mindenütt leselkedő veszély, az anarchista pusztítás emblémájává változott (Rivas 2005).

A Mihăilești-i emlékmű értelmezhető egy közúti baleset emlékbjektumaként, 17 személy halálának emlékjeleként, a tűzoltók és az újságírók kultuszhelyeként, az állampolgárokkal való szolidarizálás gesztusaként. A 17 személy különböző csoportokba sorolható: közöttük voltak olyanok, akiknek része volt a tragédia bekövetkeztében és lezajlásában, akik elővigyázatlanul sodorták veszélybe az életüket, valamint ártatlan áldozatok. Keményfi Róbert kollégámnak köszönöm azt, hogy felvetette a (háborús) eseményekben aktív szereplők és az ártatlan áldozatok eltérő narratívában való bemutatásának szükségességét. Megjegyzései nyomán a kézirat több megállapítását is árnyalni tudtam.

kommemorációs esemény forgatókönyvét. A fényképek viszont arról árulkodnak, hogy az első sorokat politikai pártok, állami intézmények reprezentáns személyei foglalják el, azt sugallva, hogy a tragédia, a veszteség az intézményeket sújtotta, s ezért a lezárása köz- és nemzeti ügy. Az elhunyt személyek hozzátartozói csupán a háttérben, a tömegben kaptak helyet, a kommemorációs diskurzusban nem szólalhattak meg.³⁵⁹ A 17 személy halála úgy értelmeződött át, hogy a károsult családok, az intézmények tagjai és tisztségviselői között nem született konszenzus. A tragédia, a kommemoráció és a törvényszéki ítélet a nézőpontok különbözőségét tette láthatóvá.

Következtetések

1. Az európai etnológia leírásai előnyben részesítik a mindennapi és az ünnepi élet ismétlődésen alapuló cselekvéseit, rítusait (kalendáris ünnepek, átmeneti rítusok, a munkavégzés, a szabadidő, a kapcsolattartás, a fiziológiai cselekvések). A szokásleírások előszeretettel időztek el az év jelentős napjainál, az emberi élet átmeneteit levezető rítusoknál.³⁶⁰ Ezek mellett Honko Lauri értelmezte és tipologizálta a nem ismétlődő, váratlanul bekövetkező események kezelésére szolgáló *krízisrítus*okat (Honko 1997/1975). A vizsgált tragédia résztvevőinek viselkedése ezzel a kategóriával nevezhető meg. A rítusmodellek szerinti leírások jelentős mértékben kiküszöbölték az események partikuláris elemeit. A 20. századi európai társadalom életét és mentalitását az ismétlődésen alapuló, a hagyományban kidolgozott és közvetített rítusok mellett meghatározzák a rendet felborító, öntörvényűen lezajló események, a tragédiák és a katasztrófák. Míg korábban a természeti katasztrófák voltak azok, amelyek az emberi életteret jelentősen befolyásolták és átalakították, az ipar, az elektrotechnika, a genetika, a sebészet előretörése óta az emberiség más természetű katasztrófákkal szembesül. A Mihăilești-i tragédia egyrészt az utazás- és szállítástechnika okozta gondokat jelzi. A közutakon megnőtt a forgalom, a kocsivezetőkön eluralkodott a sebesség láza; a közlekedésrendészet erőfeszítése ellenére nincs garancia az utazás biztonságára. A vegyipar rohamos fejlődése egyszerre szolgálja és rombolja az élővilágot.

A megváltozott körülmények között a kultúra- és társadalomkutatásokban megkerülhetetlen a veszély érzékelésére, a kockázatok tudatos vállalására is figyelni kell (Keszeg A. 2009, Szijártó 2012). És ugyanilyen fontos az időben, a világban való élés tudatos voltának, a korszakkal szembeni attitűdöknek, azaz az egyes emberek korszaktu-

³⁵⁹ Hasonló kommunista gyakorlat elemzése: Petre 1998. Az ideológiának a temetési diskurzusba való beépülése a család gyászát szorította háttérbe; a halottat az ezme képviselőjének állította be, s az ezme töretlen folytonosságát hangoztatva minimalizálta a veszteséget. A koporsó mellé az elvtársak sorakoztak fel, a hozzátartozókat perifériára szorítva.

³⁶⁰ A mindennapi élet fogalmának szakirodalmát és szemléletét Niedermüller Péter foglalta össze (Niedermüller szerk. 1981). A magyar szokáskutatásban Verebélyi Kincső vállalta programszerűen a mindennapok kultúrájának vizsgálatát (Verebélyi 2005).

datának a feltárása. A korszaktudat termelésében döntő szerepet játszanak az érvényben lévő beszédmódok, a bennük meghúzódó narratív stratégiák. Ez az, ami a kutatásuknak távlatot nyit.³⁶¹

2. A Mihăilești-i tragédia értelemezését három idődimenzióban is érdemes elvégezni, mert eltérő következtetéseket tesznek lehetővé. A rövid távú idő, az esemény ideje a prezentizmust mint időrezsimit érvényesíti. A prezentizmus az eseményben benne lévő, az esemény által közvetlenül érintett (résztevő), vagy az esemény médiareprezentációi (a médiarítus) által kíváncsivá tett (megfigyelő) személyeknek az átmeneti, a cselekvést és az értelmezést meghatározó kontextusa. Az esemény intenzíven leköti a figyelmüket, aktivizálja őket, személyes bevonódásukat és döntésüket hívja életre; a résztvevők jelenlétükkel alakítják az eseményt, ugyanakkor az esemény kihat életükre, érzelmeikre és kapcsolataikra. A résztvevők közös érdeke az esemény lezárása. Az esemény sok esetben olyan mértékben igénybe veszi a résztvevőket, hogy hajlamosak kiiktatni korábbi tapasztalataikat, az esemény lehetséges, távlati következményeit. Az eseményben részt vevő személyek mindenike a maga meggyőződése szerint jár el, verbalizálja, ítéli meg a történeteket. Ki magánszemélyként, önkéntesen, ki szerepkényszerből vesz részt az eseményben. Minthogy az esemény gyors döntéseket követel meg, a szerep gyakorlása sokszor következtlenül történik. Az esemény folyása az (egymást gyakran nem ismerő) résztvevőket azonos vagy ellenséges táborba tereli, azonos vagy különböző interpretív közösségbe integrálja. Az esemény résztvevőinek interakciója – szemben az átmeneti és a kalendáris rítusokkal – egyszerű, megismételhetetlen. A média a baleset bekövetkezése után azonnal a helyszínre sietett, s napokon belül újabb és újabb helyszíni jelentésekkel, újabb és újabb fotókkal, újabb és újabb szemtanúk vallomásaival tett kísérletet az esemény hangulatának visszaadására. Ugyancsak a prezentizmus perspektíváját érvényesítette az ügyesség, a szemtanúk felkeresésével és megszólaltatásával.

Az esemény konjunktúráját az érvényben lévő gyakorlatok, mentalitások, rendelkezések és törvények alkotják. A konjunktúrák különböző jellegűek lehetnek: természeti-időjárás, történelmi, politikai-ideológiai, közigazgatási-monetáris, technikai, szociális-szociometriai konjunktúrák. A konjunktúrák bizonyos mértékben előírják az események forgatókönyvét, befolyásolják az események reprezentációit és megítélését, tartalmazzák az egyén eseményben való részvételére vonatkozó előírásokat. A Mihăilești-i tragédia középtávú időben való vizsgálata utólagosan tárta fel azokat a még és már érvényben lévő rendelkezéseket, amelyek meghatározták az eseményben érintett intézmények és egyének mentalitását és viselkedését (az intézmények hatáskörét, működését, felelősségét előíró szabályok, az egyének

³⁶¹ A korszaktudat jelentése: mi jellemzi a mi korunkat? Mikor kezdődött a mi korunk? Miben különbözik a mi korunk az előző koroktól? A gondolatot Kulcsár-Szabó Zoltán is felveti. Az általa idézett Odo Marquard szerint a korszakhatárok felállítására, az idő „behatárolására”, a „határszükséglet” antropológiai igény (Kulcsár-Szabó 2000: 90–91). A mi korunk határainak kijelölése több szempontot érvényesítő kulturális döntés. A kérdésről: Voigt 2003.

feladat-, felelősség- és kompetenciaköre, munkaszerződése, a munkavédelmi szabályok).³⁶² Az érvényben lévő – az intézmények által követett vagy figyelmen kívül hagyott vagy megsértett – előírások szolgáltak alapul a törvényszéki ítélet meghozásához.

Az események hosszú időtartamban való vizsgálata láthatóvá teszi a társadalom életében és mentalitásában bekövetkező változásokat, valamint az állandónak maradt habitusokat; azt, ahogyan az emberek megváltoztatják és/vagy konzerválják életkörülményeiket, mindennapi életük mechanizmusait.³⁶³

Habár az emberiség történelme folyamán újra és újra lábra kapott a halhatatlanságra vetett remény, a halál az emberi sors tartozéka maradt. Minden élő szervezet múltékony, ez azonban egyedül az embernek az élethez és halálhoz való viszonyulását befolyásolja. Hiába hisszük, hogy évszázadokkal ezelőtt az emberek könnyebben fogadták el a halált, mert az mindig félelmetes és fájdalmas volt – írta Norbert Elias (Elias 1982/2000: 19–23, 26). A meghalás azonban különböző korokban különbözőképpen kontextualizálódott. A meghalás középkortól ismert típusai a sorsszerű danse macabre (11–14. század), a bűnös ember hosszas, magányos szenvedése (az egyház a 11. századtól elutasítja a meghalásban való részvételt; meghalás után a halott nyugtalan, visszajáró), a méltóságteljes meghalás művészete (a 16. századtól), a nemes célért vállalt hősi halál (heroikus, hirtelen halál a középkortól a 20. századig). A mai mentalitás is több haláltípust különít el. Egyre gyakoribbá válik az abszurd meghalás (baleset, merénylet, új betegségek által kiváltott halál).³⁶⁴ É ugyanígy, egyre gyakoribbá válnak azok az esetek, amelyekben a haldokló elmagányosodik, elszigetelődik, elveszíti méltóságát, a meghalás szertartásossága megszűnik. Jelentős változás következett be a haldoklóhoz, a halotthoz és a halálhoz való viszonyulás terén. A halottal az állapotáról való beszélés elbizonytalanodott; a haldokló és a halott specialisták kezébe került, akik „technikai tökéletességgel” foglalkoznak vele, vezetik át a megsemmisülés folyamatán.³⁶⁵

A tűzoltás az évszázadok során szervezeten történt; a 19. század első felétől a gyakori városi tüzesetek miatt kezdett intézményesülni és professzionalizálódni. A magyar városokban az 1830-as évektől kezdődően alakultak tűzoltó alakulatok. A Magyar Országos Tűzoltó Szövetség 1870-ben alakult meg, ez a hivatásos tűzoltás kezdeteként tartható számon. Ugyanebben az időszakban (1835-ban Jászvásáron, 1847-ben Bukarestben) alakult ki Romániában a katonai tűzoltás, majd 1874-ben 15 alakulat egyesüléséből megszületett a Tűzoltó Katonai Hadtest.

A Mihăilești-i események helyszínén a kezdetektől jelen volt két újságíró. A tragédiát követő napokban operatőrök, riporterek, újságírók kapcsolódtak be a diskurzusba. Az új-

³⁶² A konjunkturális időben való való benneélés habitusainak összessége, a múlthoz és a jövőhöz való viszonyulás a korábban említett korszaktudat.

³⁶³ A rövid, a közepes és a hosszú távú idő megkülönböztetést Fernand Braudel kezdeményezte (Braudel 1958/1972).

³⁶⁴ Az európai halálértelmezések történeti áttekintése: Carbonell 2005.

³⁶⁵ A halálhoz való viszonyulás megváltozásának okai között van az életpálya megnyúlása, az orvosi beavatkozások hatékonyabb volta, az erőszaknak a társadalomban való monopolizálódása, az individualizálódás (Elias 2000).

ságírás a 18–19. század fordulóján jelent meg, a 19. század során professzionalizálódott; a tájékoztatásra, a közvélemény alakítására vállalkozva a 20. század során a negyedik hatalommá változott. Az újságíróképzés a Missouri és a Columbia Egyetemen indult a 20. század első éveiben.

3. A tragédia eseményközössége az esemény során szerveződik és alakul közösséggé. Az etnológia által vizsgált helyzetekben, a lokális közösségekben a közösség már korábban létezik, a lakodalomban, a virrasztóban, a temetésen, a disznótorban, karácsonykor és más alkalmakkor mindössze láthatóvá válik, az új, általában szimbolikus kapcsolatépítés megerősíti a már meglévő viszonyt. Ugyanakkor a közösség tagjai az eseményre vonatkozóan előzetes tudással és véleménnyel, előítélettel rendelkeznek, szerepük és helyük előzetesen meghatározott. A katasztrófa esetében az egyének váratlanul és ismeretlenül kerülnek egymással végzetesen intenzív kapcsolatba: egymás halálát okozzák, mások halálán szemtanúi, megmentik egymás életét, anyagi javait stb. Ennek ellenére a kapcsolattartás nem állandósul. Az esemény narratív feldolgozása azonban az egyének narratív identitásának jelentős komponense lesz. Az esemény narratív reprezentációja, a szereplők kimerevített emblémája (megmentő, segítő, halált okozó) hosszú időn keresztül érvényben marad; annak ellenére, hogy az egyének visszatérnek mindennapi életükhöz (nem okoznak többé halált, nem mentenek önzetlenül embereket és javakat).

Az esemény előrehaladása a közösséget is egyre koherensebbé teszi: az egymással szembeni bizalmatlanság, idegenkedés csökken,³⁶⁶ az ismeretlen egyének kollektív identitást öltenek fel, tudatosul bennük a közösségen és az eseményen belüli helyük, felvillannak bennük az esemény lehetséges kimenetelei, húzó–taszító erők kezdenek érvényesülni.

Az esemény során változik az egyéneknek a történésekbe való implikálódása, s ezzel befolyásolják az esemény alakulását. A személyes bevonódás³⁶⁷ bizonyos mértékben az egyének által gyakorolt formális, kötelező szerep, bizonyos mértékben a hagyomány által a helyzetre előírt viselkedésmódot (minta, pattern),³⁶⁸ bizonyos mértékben pedig a helyzetben spontánul meghozott személyes döntés, nagymértékben az érintettség függvénye. Az esemény során az egyének közötti viszonyok dinamikusan alakulnak: „A kapcsolatok ellentétes tendenciák dinamikusan kölcsönhatására épülnek, annak megfelelően, ahogyan az interakció során felszínre kerülnek.”³⁶⁹

³⁶⁶ A bizalmatlanság csökkenésének elméletét Charles Berger fogalmazta meg. Eszerint a kapcsolat kezdetén az egyének egymásról való tudása minimális, az egymás iránti bizalmatlanság pedig maximális szinten van. A kommunikációs kapcsolat ezt a viszonyt változtatja meg. A közös, a megosztott tudás szolidaritást teremt az egyének között. Bemutatja Griffin 2001: 138–149.

³⁶⁷ Hangsúlyozzuk, hogy az eseményben részt vevők a bevonódás különböző szintjein állnak. A bevonódási skála szélsőséges értékei a teljes elutasítás, a közömbösség és a feltétlen elfogadás. Muzafer Sherif a skálán való elhelyezkedést az észlelés és a tudatosítás mértékével magyarázza. Bemutatja Griffin 2001: 186.

³⁶⁸ Alfred L. Kroeber és Clyde Kluckhohn 1952-ben definiálta az ideális (ideal patterns) és a viselkedési mintákat (behavioural patterns) (Kroeber–Kluckhohn 1952).

³⁶⁹ Az idézet Leslie Baxter és Barbara Montgomery a kapcsolatok dialektikájával összefüggő kutatásának következtetését tartalmazza (idézi Griffin 2001: 168; az eredeti forrás: Baxter–Montgomery 1996: 6).

4. Az események kapcsán lezajló beszédesemények és beszédaktusok hagyományos és új beszédmódokat és beszédműfajokat alkalmaznak. A beszédmódok mindenike eltérő nézőpontot, eltérő attitűdöt, eltérő implikációs, megfigyelési és reprezentációs technikát és stratégiát érvényesít. A beszédmódok egyidőben reflektálnak az eseményre és a beszélő pozíciójára.

A médiareprezentációk révén az eseménybe médiafogyasztói és élményközösségek vonódtak be. A média folyamatosan gondoskodik azokról az eseményekről, amelyekkel a fogyasztói figyelmet lekösse, a társadalmi képzeletet működtesse.

5. A Mihăilești-i tragédia elemzése azt jelzi, hogy a sajtó minden más médiumot és intézményt legyűrve az informálás legfontosabb eszközévé válik. A világról való beszélésnek a média által választott módját az teszi vonzóvá, hogy a gondolatokat, a tényeket a konkrétum logikája segítségével jeleníti meg: térbe, időbe, szociális milióbe helyezett esetek, sorsok bemutatásával. Az újságírói szándékot képviselő médiaszereplő családban él, dolgozik, érzelmei vannak – mint minden médiafogyasztónak.³⁷⁰ Igaz, a tömegmédiában a médiaszereplő, az átlagember esetlegesen jelenik meg. Élete túl egyszerű ahhoz, hogy a média figyelmét felkeltse (Champagne 1993: 104–105). Akkor és olyan mértékben válik médiaszereplővé, amikor és ameddig élete összefonódik egy eseménnyel, s amikor életének, sorsának partikuláris volta miatt már a média mondanivalót tud hozzákapcsolni. A hősök és az imposztorok közöttünk vannak, a mindennapi életben. Hozzájuk hasonlóan mi is hőssé vagy áldozattá válhatunk – ez a tömegmédiá ígérete a fogyasztói számára. A média a fotókkal, interjúkkal transzparenssé, élményszerűvé teszi az eseményt. Akárcsak a Mihăilești-i tragédia médiareprezentációja esetében, a sajtóreprezentáció figyelmét egyidőben irányítja egy centripetális és egy centrifugális erő: a figyelem hol az eseményre, az esemény részleteire irányul, hol az esemény szereplőinek életvilágában állapodik meg, hol hasonló helyzetekkel teremt kapcsolatot.

A média omniprezentizmusa révén az eseményeket receptálja, reprezentálja és jelenléte révén generálja is. Az általa megjelenített események – médiaesemények, amelyek dramatizálják a mindennapi életet, jelentéseket projektálnak bele, s ezáltal új valóságot teremtenek meg.³⁷¹ A tömegmédiá által kezdeményezett kommunikáció ezért illeszthető a kommunikáció kultivációs modelljébe.

A média – kíváncsi természete és tekintélye révén – egyre gyakrabban van jelen a hálaesetek helyszínén (híres személyek, családi konfliktusok, tragédiák).³⁷²

³⁷⁰ Vincent Goulet ezt tekinti a tömegmédiá egyik vonzerejének (Goulet 2014: 239).

³⁷¹ A médiaesemény definíciója és értelmezése: Császi 2002: 93. A média általi világtéremtés két fázisa: az események média általi dekontextualizálása, majd a médiabeli rekontextualizálása. Itt említjük meg azt is, hogy indulásától kezdve a média folyamatosan reflektált a népi társadalomra és kultúrára, reprezentációkat állított elő róla, valamint kezdeményezte és népszerűsítette a kutatását. A médiának és a népi kultúra viszonyát három modellben ábrázolhatjuk: a média mint archívum, mint diskurzusszervező tényező, mint az új folklór közege (Keszeg 2018: 40–51).

³⁷² A médiában gyakori katasztrófa-reprezentációk eluralkodása a veszélyhelyzetek és a tragédiák számának szaporodását jelzik. Lehetséges azonban, hogy bizonyos mértékben a média megnövekedett érdeklődése kelti ezt a benyomást. Henry Fischer gondolatát idézi Császi 2002: 141.

A kommunikáció történetében a tranzaktív és interaktív kommunikáció mellett megjelenő és kiépülő média-, tömegkommunikáció a következő változásokat hozta.

	A tranzaktív és interaktív kommunikáció sajátosságai	A tömegkommunikáció sajátosságai
a kommunikáció helyzetei és rítusai	a mindennapi élet ismétlődő eseményei	a média által létrehozott, a mindennapi életbe beépülő sajátos médiafogyasztásai rítusok
a kommunikációban részt vevő közösség	primér közösség (tagjai ismerik egymást)	elvont, ideális, virtuális közösség (tagjai nem ismerik egymást)
az Adó és Vevő viszonya	a mindennapi életben a kommunikáció beszédhelyzetén túl is (személyes vagy hivatalos) kapcsolatban állnak egymással	csupán a médiarítus köti össze őket
az Adó és a Vevő szerepköre	változatható, bizonyos helyzetekben szerepszerűen, szertartásosan gyakorolt	kizárólagos: az adó a tartalom előállítására és forgalmazására, a vevő a tartalom befogadására rendezkedik be
a kommunikáció témája	a lokalitáshoz fűződő témák	adott lokalitáson felülemelkedő témák
a kommunikáció szándéka	egy helyzet megoldása (informálás, önkifejezés, konszenzusok megkötése)	a kommunikáció folytonosságának biztosítása, szerepének újratermelése, a közvélemény formálása; a kommunikáció nem old meg egy helyzetet, csupán beszél róla
a kommunikáció nyelve	a mindennapi életben használt nyelv	a média kommunikációs szándékának megfelelő nyelv: explicit, expresszív, attraktív, manipulatív
a beszélő bevonódása a kommunikációba	a beszélő személyesen viszonyul a kommunikáció témájához	a beszélő nem feltétlenül azonosul az elmondott tartalommal, nem fejt ki a maga véleményét

6. Az eset arra figyelmeztet, hogy a meghalás és a holttesttel való foglalkozás, a halál- eset, a gyász hírül adása, a fájdalom megélése, a részvét kifejezése jelentősen eltér a néprajzi rítusmodell által rögzített eljárásoktól és rítuselemektől. Általánosítva: a mindennapi élet – mint a kognitív kontextus, az emberi cselekvések és a társadalmi kapcsolatok egysége, és nem mint az ünneppel szembenálló hétköznap – gyökeresen megváltozott: új jelentésekkel és értelmezésekkel, cselekvési és kapcsolattartási mechanizmusokkal töltődött fel.³⁷³ A leg-

³⁷³ A mindennapi élet metamorfózisát megragadó tanulmányok gyűjteménye: Bódi–Maksa–Szijártó szerk. 2014, 2016.

nagyobb változás a halál és a temetés kontextusának kiszélesedésében, az intézeti nézőpontoknak e kontextusba való beépülésében érhető tetten. A meghalás és a temetés immár nem csupán az egyén, a család, a lokális közösség körében, valamint az egyház közreműködésével folyik le. A személyi veszteséget, a gyászt jelentősen kiegészíti a jogszerűség keresése és érvényesítése. Csupán ötletszerűen soroljuk fel azokat az intézményeket, amelyek – akár szembenálló, de mindenképpen eltérő érdekeket és nézőpontokat érvényesítve – jelen lehetnek a temetés folyamatában: háziorvosi és más egészségügyi intézmények, mentők, rendőrség, ügyészség, életbiztosító, polgármesteri hivatal népeesség-nyilvántartása, temetkezési vállalat, temetőgondnokság, szállítási vállalat, vendéglő, nyomda, média, posta, telefontársaság.

Képek

1. A robbanás

Forrás: <http://wikimapia.org/10931386/ro/Accident-Grav>; letöltve: 2015. okt. 6.

2. A mentés

Forrás: <http://www.cancen.ro/actualitate/tragedie-la-mihalesti-mai-multe-persoane-sun-ranite-iar-0-femeie-este-incarcerata.html>; letöltve: 2015. okt. 6.

3. A robbanás bekövetkezése – az elpusztult operatőr felvétele
Forrás: <https://www.youtube.com/watch?v=p-uE-DMf0yc>; letöltve: 2015. okt. 6.

4. A halál mezeje
Forrás: <http://infoalert.ro/wp-content/uploads/2015/05/MIHAILESTI-2.jpg>; letöltve: 2015. okt. 6.

5. Az emlékhely
Forrás: https://ro.wikipedia.org/wiki/Explozia_de_la_Mih%C4%83ile%C8%99ti#/media/File:Monument_Mihailesti.jpg; letöltve: 2015. okt. 6.

6. Megemlékezés

Forrás: <http://www.libertatea.ro/detalii/articol/9-ani-tragedia-mihailesti-448505.html>; letöltve: 2015. okt. 6.

